

בבא קמא סוגיה כ (דף י ע"א - י ע"ב): הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו

הקדמה קצרה: הגמרא עוסקת בבירור הדין של שני אנשים השותפים ליצירת אותו מזיק. בעיון שלנו נתמקד ביצירת בור, כלומר בבור שאדם אחד חפר, ואדם אחר הוסיף לו עומק. כדי להבין את הסוגיה צריך לזכור שבור שעומקו עד ט' טפחים מחייב את בעל הבור לשלם את הנזק אם נפל בו שור ונפצע, אך אם השור מת, בעל הבור פטור, כי הרי אמרו חכמים שבור ט' באופן עקרוני לא אמור לגרום למיתת השור. אם השור מת בו, תולים את מיתתו בגורם אחר. ואילו בור שעמקו לפחות י' טפחים, הוא בור שמסוגל להמית, ולכן בעל הבור יהיה חייב לשלם על מיתת השור, וכמובן גם על הנזק אם הוא נפצע ולא מת.

בבא קמא י ע"א

תנו רבנן "הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו", כיצד? החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה, האחרון חייב. ודלא כרבי דתניא "החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה אחרון חייב, רבי אומר אחר אחרון למיתה אחר שניהם לנזקין". רב פפא אמר למיתה ודברי הכל נרש"י: רב פפא אמר - מתניתין דקתני כהכשר כל נזקו דאין חייב אלא אחרון במיתה שמת השור קמייירי: ודברי הכל - דאפי' רבי קאמר אחר אחרון למיתה].

א. באחד חפר ט' ואחד חפר י' רבי סובר ששניהם חייבים לענין נזיקין – האם הם חייבים בשווה? נראה את דברי התוספות ד"ה "האחרון", ב"ק נא ע"א, ואחר כך נעיין בשו"ע ח"מ סי' תי סעיף יג:

התוספות ב"ק נא ע"א ד"ה "האחרון"

האחרון חייב - דוקא הוא בשביל שחידש מיתה שלא היה מתחילה, אבל ראשון ח' וזה ט' כולם חייבין בנזקין כמו זה י' וזה עשרים.

שולחן ערוך חושן משפט סימן תי סעיף יג

חפר אחד שמונה, ובא חבירו וחפר עוד טפח, שניהם חייבים בנזקין, כל אחד לפי מה שחפר.

1) מה הוסיף המחבר על דברי התוספות?

ב. נעיין עתה בערוך השולחן ח"מ סי' תי סעיף טז:

ערוך השולחן חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן תי סעיף טז

חפר אחד שמונה טפחים ובא חבירו וחפר עוד טפח שניהם חייבים בנזקין כל אחד לפי מה שחפר, דכיון דבשניהם יש שיעור נזקין ולא מיתה, עשו שניהם הנזק, ולפי שזק של שמונה טפחים הוה יותר מנזק של טפח אחד לכן צריכין לשלם כל אחד לפי נזקו. ואפילו לדעה שבסעיף י"ב דבפחות מג' טפחים פטור, חייב בכאן דהטפח

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

הזה הוא התשיעי ויש בו נזק ודאי [נ"ל]. וכן החופר בור עשרה ובא אחר והשלימו לעשרים ובא אחר והשלימו לשלשים כולם חייבים בין במיתה בין בנזקין כיון שכל אחד עשה שיעור מיתה וכולם משלמין חלק כחלק. ונראה דאפילו אחד הוסיף עשרים טפחים אינו משלם יותר מבעל עשרה דכיון דבעשרה יש שיעור מיתה, שוב אין חילוק בין עשר ליותר מעשר. מה שאין כן בפחות מעשרה לענין נזקין דיש חילוק בהנזק בין פחות ליתר, לפיכך משלם כל אחד לפי מה שחפר. והחופרים האחרים אין יכולים לומר להראשון כיון שחפרת שיעור מיתה למה לנו לסבול בנזק הלא גם בלעדיו היה בו שיעור מיתה דיכול לומר להם כיון דחיובי הוא מפני חפירתי ואני נקרא בעל הבור גם אתם חפרתם וגם אתם בעלי הבור וכלנו שותפים בו.

2) *למה במיתה אין חלוקת התשלום לפי החלק האסויים? כל אחד בחפירה, ובהולק ולא את יש חלוקה?*

ג. נראה עתה את ביאור הגר"א על סימן תי"ס"ק כ:

ביאור הגר"א חושן משפט סימן תי"ס"ק כ
חפר א' כו' [חפר אחד שמונה, ובא חבירו וחפר עוד טפה, שניהם חייבים בנזקין, כל אחד לפי מה שחפר]. תוס' שם ד"ה האחרון כו'.

3) *מה ניתן לדייק מדברי הא"א על הבנתו בתוספות שמדנו? לציף?*

4) *צ"ע לה הסק מה סובר רבי בבור ט' ע"א ו' והל"ק (ולא המית) כמה כל אחד חייב?*

5) *האם ניתן לדייק את הדברים בתוספות שמדנו?*

ד. נעייין בתוספות ב"ק י"ע"ב ד"ה "מאי", ונדייק משם.

מאי קעביד [למשל במסר שור לחמישה אנשים, והוא יכל להישמר על ידי ארבעה, והחמישי עזב את השמירה והשור הזיק - הגמרא שואלת "מאי קעביד" החמישי:] - בכולה שמעתין צ"ל מאי קעביד טפי מאחריני וישלם כל אחד חלקו, ואין לומר דליפטר, דתניא פרק הפרה (לקמן נא). אחד החוקק בור ליי ובא אחר והשלימו לעשרים ובא אחר והשלימו לשלשים כולם חייבין אע"ג דבלאו איהו הוה מתה. מיהו בזה צריך לדקדק וכי בשביל שהשליך איש עץ בתוך אש גדולה יתחייב הא לא דמי אלא לאחד שחופר בור יי ובא אחר והשלימו ליי:

6) *דייק בדברי התוספות הללו את דברי הא"א בצניין חלוקה התשלום כל אחד על פי חלקו?*

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

7) מה לכאורה קשה מסוף דברי התוספות לכלל עכ"ל אחר
משם יחסית צ"ע חלקו הנזק?

ה. ניתן לבאר את העניין על ידי דברי הברכת שמואל ב"ק סי' יא ס"ק ג:

ברכת שמואל ב"ב קמ"א סי' י"א ס"ק ג
והנה בזה אנהרינהו [מלשון נהור = להאיר] לעיינין להבין סוגיית הגמרא בדף ט' ע"ב
לענין הכשרתי במקצת נזקו אי חב בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו, דלענין בור
איכא גזרת הכתוב לחייב את השני שהוסיף שיעור מיתה בהבור, ובאידך מזיקין
תלי הגמרא אי יש הוספת מעשה היזק בהשני או דבלאו הכי מיתבר.
וביאור הך דינא דדין שותפות בנוזקין דפליגי בזה רבי נתן וחכמים הוא באופן
שכל אחד עשה הכשר נזקין בפני עצמו, כמו בשור שדחף את חברו לבור. ואולם
בסוגיין הכא הוי השקלא וטריא באופן ששניהם עשו הכשר נזקין אחד, שאם
אחד הקדים לעשות מזיק או היזק ואח"כ בא השני גם כן והוסיף, אם על השני
דין מזיק או לא, וכגון ששניהם כרו בור או עשו אש... [וב]בור י' ובא אחר
והשלימו לי"א דהראשון חייב ולא השני... ונראה דסברת הרמב"ם [בדין מסר שורו
לה' בני אדם והלך לו הראשון] ומחייב גם את זה שהלך משום דסובר דמכיון דסוף
סוף הא קיבל גם הוא שמירה ולא שמר חייב כחופר בור י' ובא אחר והשלימו לכי
דשניהם חייבין. ובזו הסברא הוי מחלקותן למה הוא דומה, האם דומה לחופר
בור י' ובא אחר וחפר טפח י"א, או דדמי לחופר בור י' ובא אחר והשלימו לכי ע"י
דהא קיבל לשמור גם הוא ולא שמר, וכן מבואר בשיטה מקובצת דף י' ע"א
ונראה דזהו סברת הרמב"ם... דתלוי אם יש הוספה במעשיו אז יש לו דין מזיק,
ואי ליכא הוספה במעשיו אין עליו דין מזיק...

8) איך ניתן להבין את הפסוק מ"י ל"א לפי דברי אלו?

1. נע"ן בשיטה מקובצת י' ע"א בדברי רבנו ישעיה ותלמיד רבנו פרץ שמביא את שיטת רבנו
שמשון:

שיטה מקובצת ב"ב קמ"א דף י' עמוד א בדברי רבנו ישעיה ותלמיד רבנו פרץ
והא איכא מרבה בחבילות [כגון מוסיף זמורות על ערימת זמורות בוערת] ואלא דבלאו
איהו אזלא מאי קא עביד [תיזכורת: "מרבה בחבילה" (ב"ק י' ע"א-ע"ב): מרבה בחבילה!
היכי דמי? אי דבלאו איהו לא אזלא, פשיטא! אלא דבלאו איהו אזלא, מאי קא עביד! רש"י:
שריבה חבילות זמורות בהדלקה של חבריו וקירבה ע"י החבילות לגדיש אחרים שהיה בדין שיהא
הוא חייב ולא הראשון]. פירוש [מאי קעביד] טפי מאינדך [כלומר מה הוא עשה יותר מהראשון
שנרצה להטיל אליו את כל הנזק] כדפירשת.
ודבר זה תימה לרבינו שמשון ז"ל, וכי מפני שהשליך בו עץ אחד במדורה גדולה
יתחייב הא הוה ליה כחופר בור עשרה ובא אחר והשלימו לאחד עשר דאין חייב
אלא ראשון לגבי מיתה. ור"ש אומר דלהכי נקט מרבה חבילות דמשמע ששם בו
חבילה גדולה שראוי לעשות כל ההיזק לבדו ודמי לחופר בור עשרה ובא אחר

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

והשלימו לעשרים ובא אחר והשלימו לשלשים דכל חד וחד עביד ביה שיעור מיתה. ע"כ רבינו ישעיה ותלמיד רבינו פרץ ז"ל.

9) מה הציקרון הצולה מדברי רבינו שיעור?

ז. ועדיין נשאלת השאלה האם הפטור של מי שהשלים בור לי"א, הוא רק מלשלם על המיתה או גם על הנזק. נעיין בבית יצחק ב"ק סי' כב, סוף ס"ק א (ד"ה "והנה") ותחילת ס"ק ב:

בית יצחק ב"ק סי' כב, סוף ס"ק א (ד"ה "והנה") ותחילת ס"ק ב
... הרי נראה דאין לפטור האחרון אלא ממיתה, כיון דלא עשה השני בור למיתה, משא"כ לנזקין דגם בור טפח יש בו כדי להזיק היזק קטן, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מהלכ' נזקי ממון ה"ט"ו, דגם חפירה כל דהו מיקרי בור המזיק, משי"ה שפיר חשיב השני מכשיר בור לנזקין ומתחייב לפי חלקו, וזהו שיטת רבינו שמשון, באופן דנמצא די' והשלימו ליי"א לענין נזקין דמי לי' והשלימו לכי לענין מיתה, דכל שיש בהוספתו כדי להזיק בפ"ע אין לפוטרו.

10) מה לשיטתו סובר רבינו שיעור הצניין לה, ולמה?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל".

תשובות

- (1) השולחן ערוך הוסיף "כל אחד לפי מה שחפר".
- (2) במיתה אנו אומרים שכל מי שעשה שיעור שיכול להמית המית בשווה. אבל בהזק דיש חילוק בהנזק, יש מדרגות בנזק בין פחות בין יתר לפי עומק הבור, לפיכך משלם כל אחד לפי מה שחפר.
- (3) על פי ביאור הגר"א התוספות סוברים שמח' לט' כל אחד משלם יחסית על פי חלקו בנזק.
- (4) על פי הדברים הללו נאמר שכל אחד ישלם לפי חלקו. ומשמע שגם לרבי בבור ט' לבור י' בעניין הנזק, כל אחד משלם ע"פ חלקו.
- (5) קשה לכאורה לדייק זאת מלשון התוספות.
- (6) כתוב במפורש "כל אחד ישלם חלקו", כדברי הגר"א.
- (7) משמע שמעשרה לאחת עשרה השני פטור לגמרי, ולכאורה היה צריך לשלם משהו יחסי.
- (8) כאשר הוסיף טפח לבור י', לא עשה דבר חשוב לעניין מיתה, ולכן לא קיבל על עצמו חיוב שמירה, ולכן פטור לגמרי בבור זה.
- (9) אם לא הוסיף דבר שהיה מסוגל לעשות את הנזק לבדו, פטור.
- (10) משמע שבור י' שאחר עשאו י"א, גם הוא חייב לנזיקין (כמו מבור י' לבור כ').